

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu **PaedDr. Jany Javorčíkovej, PhD.**

Žánrové paralely v dramatickej tvorbe Eugena O'Neilla

Prínos O'Neilla pre americké a svetové divadlo bol a zostáva témou. Dôkazom je i habilitačná práca Jany Javorčíkovej „Žánrové paralely v dramatickej tvorbe Eugena O'Neilla“ (203 s., 2008).

Kontroverzný autor O'Neill i naďalej vyvoláva emócie, žiaľ, na slovenskom teritóriu to akosi neplatí. (Vid' napr. Príloha C – Prehľad inscenácií hier Eugena O' Neilla na Slovensku.)

Súhlasím s autorkou, že O'Neill ako jeden z najoriginálnejších dramatikov svetového formátu zostáva málo známy v slovenskom prostredí a preto prácu Jany Javorčíkovej považujem za prínosnú a som rada, že sa autorka rozhodla upútať pozornosť na dielo tohto velikána a oživiť, rozčeriť hladinu záujmu o jeho drámy. Je to osožné nielen pre akademickú sféru, ale aj širokú divácku, lebo pozornosť, ktorú O'Neillovi venujú naše divadlá a kritika je stále primálá.

„Žánrové paralely v dramatickej tvorbe Eugena O'Neilla“ je výstižný titul, pretože O'Neill bol majstrom vo využívaní paralel a signifikantne obohatil svetovú drámu práve aj svojím tvorivým prístupom k žánrom, manipuláciou žánrov, čo sa až po niekoľkých desaťročiach, v postmoderne, stalo jednou z kľúčových techník fikcie i drámy.

Reakcie na O'Neillove diela boli rôzne. O'Neill vyvolával emócie. Sám bol nimi nabitý. Jedni ho vyzdvihovali, ospevovali, mnohí zatracovali a hárka si udržala vyrovnaný postoj. Vyvolal revolúciu, no ostal nažive. Jeho smrť v roku 1953 bola príležitosťou pre kritické zhodnotenie a prehodnotenie tohto najznámejšieho amerického dramatika. Poslenú hru, ktorú napísal v roku 1939 inscenovali v roku 1946. V našich hektických časoch by takáto viacročná pauza posunula umelca priam do prehistórie. O'Neill totiž v čase svojej smrti už akoby dávno neexistoval. Pamätali si ho literárni historici, staršia generácia kritikov, ktorí v ňom videli divadelného rebela, čiastočne víťazného, hoci tri Pulitzerove ceny (post mortem štvrtá) a Nobelova cena nie je až také malé uznanie.

O'Neill je ikonoklast. Jeho význam, hodnoty ktoré priniesol, ale aj sila a slabosti sa budú znovu objavovať. Isté je, že O'Neillove hry a ich kritika manifestujú široký diapazón

myšlienok a ich inovácií v divadelných prezentáciách, a to od raných jednoaktoviek až po neskoré veľké drámy. Isté je, že je nevyhnutné pochopiť komplexné sociologické a psychologické faktory prezentované v jeho hrách, aby sme ich mohli lepšie pochopiť a oceniť. Isté je, že jeho dialógy, ktoré zazneli zo scény narušili jazykové tabu a že jeho novátorstvo bolo ojedinelé. V 40 minútových inscenáciách dokázal dramatizovať celý životný cyklus. A celožitovný cyklus inkludoval aj jeho schopnosť prepojiť vlastný život s životom diváka a celej spoločnosti, lebo práve pravdivé, autentické, precítené zobrazenie života bolo pre O'Neilla mimoriadne dôležité. Presvedčivosť jeho hier bola jednou z dôležitých príčin ich úspechu.

Jana Javorčíková mala možnosť porovnávať, nemusela sa prikláňať k excesom, ktoré sa vyskytovali v 30., ale aj neskorších rokoch. Mala možnosť si uvedomiť a doceniť slová Friedricha Duerenmatta, ktorý v roku 1958 konštatoval, že O'Neill bude ešte rásť. Časový odstup jej dáva viac príležitosti preniknúť do verbálneho ohňostroja ako to mali kritici v 30. ale aj 50. rokoch, ktorí museli reagovať promptne a teda často aj búrlivo.

Pretrvávajúci záujem o divadelnú tvorbu O'Neilla dokazuje aj predložená práca Jany Javorčíkovej. Autorka veľmi dôkladne spracovala celé bohaté dielo dramatika. Preštudovala obdivuhodné množstvo materiálu a je len trochu škoda, že pri jej detailnom skenovaní O'Neilových hier emócie, ktoré sú také príznačné pre tohto autora, akoby trochu vyprchali.

Predložená práca pozostáva zo šiestich kapitol a uzatvára ju Význam O'Neilovho experimentu a umeleckého prínosu pre súčasnú dramatikú, nasleduje Menný register (precízny), Vecný register (detto) a Prílohy A – B- C- plus imponujúci zoznam preštudovanej literatúry a napokon anglické Resumé.

Jana Javorčíková si zvolila prístup vychádzať z deficií pre O'Neilla relevantných žánrov – tragédie, melodrámy a drámy ako žánru. Tieto žánre podrobne rozoberá definuje, nachádza v O'Neilových hrách, ktoré potom na tomto základe zoraďuje a hodnotí. Tu mám malú otázku prečo považovala za nutné pridávať k spomínanej triáde “expresionistickú drámu” ako ďalšiu kategóriu, keď je to v zásade ďalší atribút alebo z triády vyplývajúca syntéza.

Pri defícii resp. aplikácii spomenutých čánrov uplatnila autorka kombináciu zdrojov Timofejev a Wellek-Warren, čo, nazdávam sa, nie vždy plne zodpovedá jej zámeru presne definovať tieto žánre. Vidí sa mi, že prístup Welleka-Warrena je plauzibilnejší keď tvrdia, že “dobrý spisovateľ sa žánru čiastočne prispôsobuje a čiastočne ho modifikuje“ (v práci s.

27). U O'Neilla je práve kombinácia a prekračovanie hraníc jednotlivých žánrov zvlášť markantná a preto by možno toto hodnotenie stačilo.

Takmer všetky časti predloženej práce sú nabité informáciami z rôznych zdrojov. Dokonca, dovoľím si malú kritiku, miestami je informácií až priveľa a text je preťažený údajmi, ktoré zahlcujú pôvodnú myšlienku. V minucióznom rozbere a množstve citovaných zdrojov nezostáva miesto pre O'Neillov esprit a originalitu. Na ten mohla autorka práce väčšmi poukazovať a predovšetkým mohla explicitnejšie prezentovať svoj vlastný pohľad, pocit či názor. Jana Javorčíková je veľmi precízna, disciplinovaná, vzdelaná, ale viac ako treba pokorná pri hodnotení, v ktorom sa až príliš spolieha na druhých. Nie je ikonoklastom ako predmet jej štúdia. V syntetizujúcom Význame O'Neillovho experimentu a umeleckého prínosu pre súčasnú dramatikú (s. 171 – 178) sa však "osmelila" a svoj záver koncipuje výborne.

O'Neill je autor mnohých talentov. Je to experimentátor a novátor, pre ktorého bol dôležitý zápas človeka s osudom. To je azda najstručnejšia charakteristika jeho hier a mikroskopická analýza prelínania v jeho hrách je sekundárna. Myslím, že zápas s vlastným osudom je manifestovaný vo väčšine O'Neillových hier, vo všetkých obdobiach jeho života. Jeho drámy sú sofistikovane, no pre diváka dostupné a zrozumiteľné. O'Neill ponúka zaujímavú cestu bohatú na zážitky naprieč rôznymi sférami ľudských skúseností, ponúka bohatú paletu vnemov, ktoré doslova atakujú divákov na rôznych úrovniach prostredníctvom širokej škály ľudských pocitov.

Nesúhlasila by som s názorom, že O'Neill nadväzoval. Prikláňam sa k tvrdeniu, že bol prvý a jedinečný americký dramatik. Nezačínala by som sústredení sa na realizmus, ale vychádzala by som z modernizmu, ktorý modifikoval O'Neillov realizmus, jeho expresívnu – naturalistickú kvalitu. Žiadalo by sa mi viac podčiarknuť O'Neillovu originalitu, najmä napr. v diele Cisár Jones, v ktorom dramatik vytvoril aj pomocou technických elementov, hudby, rytmu neobyčajne pôsobivú atmosféru, aby demonštroval dezintegráciu osobnosti, halucinácie, čo musí strhnúť diváka. V prípade hry neskorého obdobia – Ľadár prichádza – zaujímalo by ma či sa autorka stretla s názorom (-rmi), že túto hru považovali niektorí kritici za prvé dielo tzv. socialistického realizmu a písalo sa o istej priam rivalite – O'Neill versus Maxim Gorkij, ktorého hru Na dne glorifikovali sovietski, ale aj naši kritici. Pochopiteľne, takéto chápanie Ľadára znamenalo príklon k sociálnemu zameraniu hry. Psychologický aspekt sa dostával do úzadia.

Je správne a prínosné, že sa autorka zaoberá otázkou tragédie ako ju artikulujú, manifestujú moderní (súčasní ?) dramatici. Ktoré sú formálne prvky klasickej tragédie – to vieme, ale aká je ich forma v novodobej mutácii – to je otázka, ku ktorej by sa mohla autorka v svojej prezentácii trochu detailnejšie (na prípade vybratých autorov) vyjadriť.

Na záver môžeme konštatovať, že autorkin záujem o kombináciu viacerých žánrov v dielach O'Neilla jej umožnil predstaviť harmóniu invencie, ktorú predstavujú. Práca je precíznou a detailnou analýzou diela veľkého dramatika, ktorý obohatil svetovú drámu.

Predložená práca spĺňa požadované kritéria. **Odporúčame** preto, aby bola prijatá ako seriózný podklad habilitačného pokračovania a **aby**, po jej úspešnej obhajobe, **bola PaedDr. Jane Javorčíkovej, PhD. udelená vedecko-pedagogická hodnosť docenta.**

V Bratislava 3. decembra 2014

Prof. PhDr. Nina Vietorová, PhD.
Pedagogická fakulta UK